

Resim Sanatında Kutsal Zeytin Ağacının Yaratılış Mitosu The Mythos About The Creation of Divine Olive Tree in Painting Art

Ece YÜCEL ^{1,*}, İhsan DOĞRUSÖZ ²

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Resim Anasanat Dalı, Sanatta Yeterlik Programı

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Resim Anasanat Dalı

MAKALE BİLGİSİ

Derleme Makale

Geliş Tarihi: 09.04.2025

Kabul Tarihi: 01.06.2025

Anahtar Kelimeler:

Zeytin Ağacı, Mitoloji,
Athena, Resim, Kutsal,
Yaratılış

ÖZ

Mitoloji, yüzyıllar boyunca insanların inançlarında yer almıştır. Mitoslarda yer alan tanrıların ve kahramanların hayatları sanat eserlerine ilham kaynağı olmuştur. Mitoslarda yaratılış hikayeleri tanrılar arasında yaşanan mücadelelerin sonuçlarına dayanmaktadır. Zeytin ağacına dair bilinen en eski anlatıların kaynağı antik döneme ait mitoslardır. Barış ve erdem tanrıçası Athena ile bağdaştırılan kutsal zeytin ağacının yaratılışı Atina kentine isim vermek üzere karşı karşıya gelen Athena ve Poseidon'un mücadelesinin bir sonucudur. Mitoslar plastik sanatlar içerisinde farklı biçimlerde ele alınmışlardır. Avrupa sanatında Rönesans ve sonrasında antik çağlara dönüşle birlikte mitolojik temalar yeniden sanatın konusu haline gelmiştir. Mitoslar arasında en çok tercih edilen yaratılış hikayelerinden biri de Athena'ya dair kutsal zeytin ağacının yaratılış hikayesidir. Bu çalışmada sosyal bilimlere yönelik araştırma yöntemlerinden, konuya ilişkin literatür taraması ve eser inceleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı, antik çağlardan günümüze önemini koruyan kutsal zeytin ağacının yaratılış hikayesinin Avrupa sanatı içerisinde hangi sanatçıların eserlerine konu olduğunu ve farklı sanatçıların bakış açılarıyla nasıl şekillendiğini incelemektir.

ARTICLE INFO

Review Article

Received: 09.04.2025

Accepted: 01.06.0025

Keywords:

Olive Tree, Mythology,
Athena, Painting, Divine,
Creation

ABSTRACT

Mythology has been part of human belief systems for centuries. The lives of gods and heroes depicted in myths have served as a source of inspiration for works of art. Creation stories in myths are often based on the outcomes of struggles among gods. The earliest known narratives about the olive tree originate from ancient myths. The creation of the sacred olive tree, associated with Athena the goddess of peace and virtue is the result of a contest between Athena and Poseidon, who competed to give their name to the city of Athens. Myths have been represented in various forms within the visual arts. In European art, especially during and after the Renaissance, mythological themes once again became central to artistic expression through a renewed interest in antiquity. Among the most frequently depicted creation myths is the story of the sacred olive tree linked to Athena. In this study, I employ research methods from the social sciences such as literature review and artwork analysis. The aim of the study is to examine how specific artists in the European art have engaged with the creation myth of the sacred olive tree, a narrative that has maintained its significance from antiquity to the present, and how different artists have interpreted this myth through the perspectives of different artists.

* Sorumlu yazar.

*eceyucel@comu.edu.tr

* * Bu makale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Resim Anasanat Dalı'nda yapılan "Plastik Sanatlarda Zeytin Ağacı İmgesinin Sanatsal Bir Tema Olarak İncelenmesi" adlı sanatta yeterlik tez araştırmasının bir bölümünden oluşturulmuştur.

GİRİŞ

Mitoloji sözcüğü, “myth” ve “logia” sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Myth, anlatılan hikâye, dile getirilen konu, söz anlamına gelmekte, logia yani logos ise bilim ve akıl anlamına gelmektedir (Tökel, 200: 5). “Mythologia” yani mitoloji sözcüğü Atinalı filozof Platon tarafından, doğaüstü olarak adlandırılan eylemlerin diğer eylemlerden ayırımı yapabilmek için ortaya çıkarılmıştır (Cotterell ve Storm, 2011: 12). Bir dini anlatan efsaneler, anlamını ve kökenini belirtmek için farklı efsanelerin incelenmesi ve efsaneler bilimi anlamını da karşılamaktadır (Mutlu, 1997: 1273). Mitoloji, çok eski zamanlarda yaşamış olan insanların inançlarının bir uzantısı olarak konusunu tanrıların ve kahramanların hayatları ve maceralarından alan hikayelerdir. Aynı zamanda gerçek hayata uymayan bu hikayelerin nasıl doğduğu, geliştiği ve ne anlam ifade ettiği üzerinde düşüncelerin de bir ilmidir (Can, 1970: 1). Tarihin ilk çağlarından bu yana farklı yaşayışlara sahip insanların inançlarında yer alan mitoloji ve birbirlerinden beslenerek zenginleşmiş, günümüze kadar gelmiş mitolojik öyküler, sanat eserlerine ilham kaynağı olmuştur. En önemli işlevlerinden biri insan ve tanrı arasında bağ kurmak olan mitoloji, doğaüstü esinlere ve mitosların ruhuna uygun şekilde işlevini devam ettirmektedir (Campbell, 1992: 9). Eski çağlarda yaşayan insanları ve onların eserlerini anlayabilme isteği, bu insanların yaşayışlarını, inançlarını, sosyal hayatlarını ve beklentilerini de anlama ihtiyacı oluşturmıştır. Eski çağların sanatlarını araştırırken nesnelerin meydana getiriliş amaçlarını araştırmak günlük hayat gereksinimlerini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır çünkü bu dönemde meydana getirilen ve günümüzde sanat eseri olarak adlandırdığımız nesneler, günümüzde olduğu gibi sergilenmek amacıyla değil, hayatın gereksinimlerini karşılamak amacıyla üretilmektedir (Boardman, 2005: 14). Mitoloji sözcüğünü duyduğumuzda aklımıza ilk Yunan ve Roma mitolojileri gelmektedir. Birçoğu eski Yunanlar tarafından meydana getirilen ve onların dinlerinin aslını oluşturan mitler, sanat ve edebiyatla da etkileşim içerisinde (Can, 1970: 2). Tanınan uygarlıkların neredeyse hepsinde mitolojik konular ve mitolojik kahramanlar, sanatta görsel anlatımların temel kaynaklarıdır. Bu kaynaklar aracılığıyla uygarlıkların evreni nasıl tanımladıkları, insanlığın varlığına yaklaşımları, mitolojileri yani dini inançları açıklanabilmektedir (Boynudelik, 2017: 9). Birbirinden farklı yaşayışlara sahip tüm insanlığın hayat hikayelerini, maceralarını ve inançlarını bize tanıtan mitolojik hikayeler, aynı zamanda bizleri insanlığın kutsal değerleriyle de tanıştırmaktadır.

Kutsal sözcüğü, güçlü bir dinsel saygıyı uyandıran ya da uyandırması gereken anlamında kullanılmaktadır (“Türk Dil Kurumu Sözlükleri”, 2025). Din alanına özgü ve karmaşık anlamalar içeren bir sözcük olmasının yanı sıra kendisine insanlık tarafından yüklenmiş olan özel anlamlarıyla birlikte, mutlak iyi, ahlaka uygun ve mükemmel anlamlarını da taşımaktadır. Kutsal sözcüğünün, Latince, Yunanca, Sami dillerinde ve antik dillerde ahlaka uygun anlamında kullanıldığı görülmektedir. İbranice “qadosh”, Yunanca “ayios” ve Latince “sanctus” sözcükleri de doğru ve mutlak iyi kavramlarına karşılık gelmekte ve bunları tanımlamak için de kutsal kelimesi kullanılmaktadır (Otto, 2014: 35-36). Bütün uygarlıklarda kutsal olan ve kutsala yönelik deneyimler, insan yaşamına dair büyük bir önem taşımaktadır. İnsanların kutsallıkla ilgili düşünceleri ve deneyimleri incelendiğinde kutsallık atfedilen nesnelerin ya da varlıkların olağanüstü özellikler, tanrısal değerler taşıdıkları ve insanların tüm değer yargılarının da temelini oluşturdukları görülmektedir (Gündüz, 2009: 10-13). Kutsallığın arkaik toplumların yaşam biçimleri içerisinde barındırdığı büyük önem doğrultusunda bu toplumların kutsal anlamlar yükledikleri nesneler ile bir arada yaşamak istedikleri görülmektedir (Eliade, 2017:16). Kutsal, hakikat anlamı da taşımakta, güçlü ve bereketli olanı tanımlamak için de kullanılmaktadır bu nedenle bu inanca sahip insanın kutsanmış bir alanda, kutsallık atfettiği nesnelerle birlikte yaşama isteği oldukça normal görülmektedir (Eliade, 2017: 28). Kutsal olan kişi ya da nesnenin, tanrı kavramıyla ilişkisi, tanrı tarafından yaratılmış olduğu inancı doğrultusunda yaratılış kavramının da mitolojik hikayelerin ana konularından biri olduğu görülmektedir.

Yaratılış sözcüğü, yaratılma işi, tanrı tarafından yoktan var edilme işi olarak tanımlanmaktadır (“Türk Dil Kurumu Sözlükleri”, 2025). Dünya üzerinde var olan tüm inanç sistemlerinde yaratılış konusu mutlaka yer almakta, genellikle dünyanın yaratılışı, ilk insanların yaratılışları ve kökenleri gibi konular çevresinde şekillenmektedir. Bazı inanışlarda yaratılış Tanrı iradesi ile gerçekleşirken bir kozmik yıkım sonrasında

meydana gelirken bazı mitolojik öykülerde tanrılar arasında yaşanan birtakım mücadeleler sonrasında meydana gelmektedir (Taşpınar, 2022: 8). İnsanlar için evrenin yaratılışı her zaman bir merak unsuru olmuştur. Evrenin insanlar tarafından açıklanamayan hikayeleri, kutsal metinlerde ve mitolojik öykülerde karşımıza çıkmaktadır. Arkeolojik kazılar beraberinde ortaya çıkan tabletler, insanlığın yaratılışında birçok tanrı ve nesnenin söz konusu olduğu ve bunu anlatan birçok mitin var olduğunu göstermektedir (Yonar, 2015: 22). Bu mitler, evrenin, tanrılar tarafından yaratılması ve kutsal olarak görülmesi, tanrıların insanları yarattıklarının ve onlara yaşam hakkında verdikleri derslerin sürekli hatırlanması ve kutsanması açısından önemlidir (Eliade, 2017: 103). İnsanların yaşamları, inançları ve kutsallarını açıklayan bu mitler günümüzde önemle incelenmektedir.

Yunan tanrıları ve Yunan mitolojisinin ilk aktarıcısı “İlyada” ve “Odysseia” isimli eserleriyle Homeros’tur. Hesiodos ise Yunan mitolojisinin yani Yunan dininin kutsal kitabı olarak görülen “Theogonia” isimli eseri yazmıştır. Bu eserler aracılığıyla nesilden nesile sözlü olarak aktarılan mitolojik hikayeler yazıya aktarılmış ve günümüze kadar ulaşmıştır. Kısa süre içerisinde sanatlarını geliştiren Yunan sanatçılar da mitosları, resim, heykel ve mimaride farklı biçimlerde ele alarak sanatın dili içerisinde kullanmışlardır. Bunun sonucunda hem sözel hem de görsel eserlerde Yunan mitolojisinin anlatıldığı görülmektedir (Gezgin, 2008: 59).

Zeytin sözcüğünün kökeni, İbranice “zeyt” sözcüğünün Arapça’da “ez-zeyt” sözcüğüne dönüşmesine dayanmaktadır ve kutsal kitaplardan gelmektedir (Atilla, 2003: 17). Akdeniz dünyasında hayatın her alanında karşımıza çıkan zeytin ağacı, ilk kez Kalkolitik Çağ’da Doğu Akdeniz’de yetiştirilmiş, daha sonra tüm Levant’ta, Anadolu’da, Girit ve Kıbrıs’ta da yetiştirilmeye başlanmıştır (Pamir, 2008: 77). Öncelikle dini törenlerde tapınma, kutsama, sunu ve arınma gibi amaçlar doğrultusunda kullanıldığı bilinen zeytin ve zeytin yağı, sonrasında güzellik ve sağlık için kullanılmış, kahramanların ve savaşçıların vücutlarına sürülmüş, yarışmalarda kazananlara ödül olarak sunulmuş, son olarak da yemeklerde kullanılmaya başlanmış, üretimi, ticareti yapılmış ve farklı uygarlıklara yayılmıştır. Dünyada en yaygın biçimde kullanılan ve kutsallık atfedilen simgelerden biri mitolojide “barış ağacı” olarak ifade edilen zeytin ağacıdır ve zeytin ağacının yaratılış mitosu hakkında birçok sanatsal çalışma yapılmıştır. Mitoloji, arkeoloji, sanat tarihi ve felsefe alanlarında çeşitli araştırmacıların, bu konuyu farklı şekillerde ele aldıkları kaynaklar mevcuttur.

Bu makalede, zeytin ağacının yaratılış hikayesi, günlük yaşamdaki yerinin yanında uygarlık tarihinde önemli unsurlardan biri haline gelmesi, mitolojiye, efsanelere, kutsal kitaplara ve sanata konu oluşu ve plastik sanatlarda yaygın olarak kullanımının çeşitli şekillerde ele alınmasının yanı sıra binlerce yıldır bilinen bu yaratılış hikayesinin ve dolayısıyla zeytin ağacına yüklenmiş olan kutsal değer, Avrupa resim sanatında mitoloji konulu resimlere yansımaları incelenmiştir. Bu araştırma için nitel araştırma yöntemleri kullanılarak alana ilişkin kaynaklar üzerinden literatür taraması ve eser incelemeleri yoluyla elde edilen veriler analiz edilmiş, ulaşılan tüm kaynaklarda kutsal zeytin ağacının yaratılış hikayesi aranmıştır. Bilgilerinden ve araştırmalarından yararlanan tüm eserlere atıf yapılarak, yazarlarına yer verilmiştir.

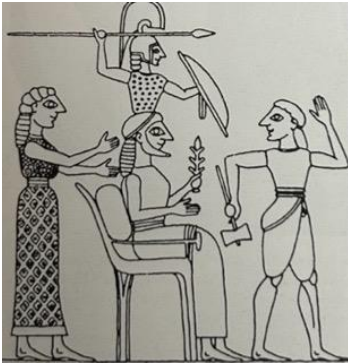
1. KUTSAL ZEYTİN AĞACI VE YARATILIŞI

Yunanlar, antik çağda her şeyin bir tanrısı olduğuna inanmaktadır ve bu tanrıların başında, Olympos Dağı’nda yaşayan 12 büyük tanrı yer almaktadır. Baş tanrı Zeus, kardeşi ve aynı zamanda karısı olarak tanınan Hera ve diğer kardeşleri denizler tanrısı Poseidon, güzel sanatların ve güneşin tanrısı Apollon, savaş tanrısı Ares, zekâ ve barışın tanrıçası Athena, güzellik tanrıçası Aphrodite, her türlü maden işlerinin tanrısı demirci Hephaistos, Zeus’un habercisi Hermes, Artemis ve Demeter, bahsedilen 12 büyük tanrıyı meydana getirmektedir (Hansen, 2022: 56-63).

Görsel 1. Gulio Romano, Tanrıların Evi, 1528, Devler Odası tavan freski, Plaza del Te Mantua, İtalya (Romano, 1528).

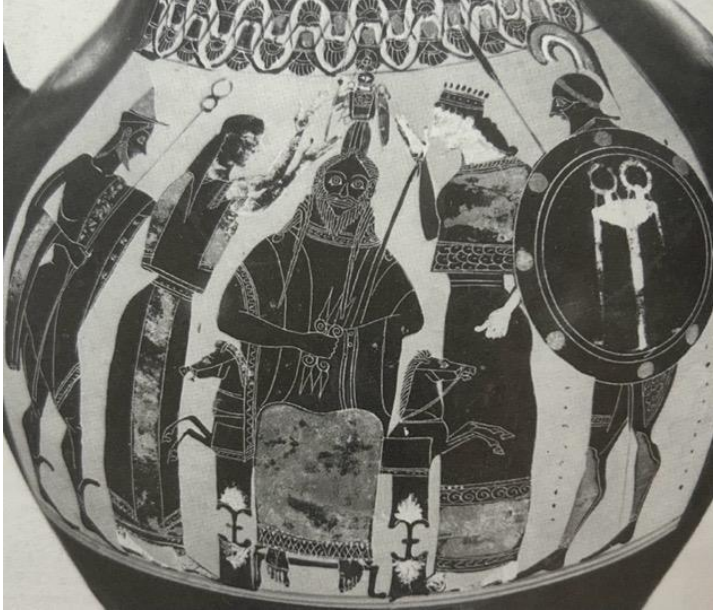
Yunan mitolojisinde zekâ ve barışın tanrıçası olarak karşımıza çıkan Athena, Zeus ve Metis'in kızıdır. Güzel sanatların, el sanatlarının ve edebiyatın koruyucusu, adaletin ve erdemin tanrıçası olarak bilinmektedir (Turani, 2003: 17). Athena'ya hamile olan Metis'ten doğacak bir erkek çocuğun, tanrıların ve insanların kralı olacağını öğrenen Zeus, Metis'i karnında kendi çocuğu olan Athena ile birlikte yutmuştur. Doğum zamanı geldiğinde ise Athena, Zeus'un başından doğmuştur. Bazı kaynaklarda ve betimlemelerde, doğum zamanı geldiğinde Hephaistos'un baltası ile Zeus'un kafasını yararak doğuma yardım ettiği görülmektedir (Carpenter, 2002: 71). Bu nedenle Athena'yı Zeus'un kendi başından doğurduğu söylenmekte ve birçok eserde de bu doğumun ele alındığı görülmektedir.

Görsel 2. Athena'nın Zeus'un başından doğuşunun betimlendiği kalkan iç yüzey şeridi, bronz kabartma, Olympia'dan, M.Ö. 550 civarı, 8.6 cm (Carpenter, 2002: 89).

Görsel 3. Athena'nın Zeus'un başından doğuşunun betimlendiği siyah figürlü Atina amphorası (Boardman, 2005: 104).

Görsel 4. Athena'nın doğumunun betimlendiği siyah figürlü Attika amphorası, M.Ö. 4540 civarı, 45,5 cm, (Carpenter, 2002: 90).

Athena'nın atribüleri⁶ arasında zeytin, mızrak, miğfer, gorgo başlı aigisi⁷ ve baykuş yer almaktadır. Hiç evlenmediği, erkeklere tarımsal işlerde ve denizcilikte yardım ettiği, kadınlara ise dokumacılık, nakış işleme gibi el sanatlarında yardımcı olduğu bilinmektedir (Kantar, 2013; 27). Athena'nın, kendisine yer verilen eserlerin hemen hepsinde bu atribüleri ile resmedildiği görülmektedir.

⁶ Sanat tarihinde, kişi betimlerinde kullanılan, kişiyi tanımamızı sağlayan simgesel nesneler, giysiler ve aksesuarlardır (Boynudelik, 2017: 212).

⁷ Zeus'un Athena'ya hediye ettiği, üzerinde en bilinen gorgo olan Medusa'nın yüzünün işlemeleri olan yılanlarla çevrili kalkandır (Erhat, 2015: 19).

Görsel 5. Minerva ve Sembolleri, 1780, gravür, Kunts ve Geshichte koleksiyonu, (Boynudelik, 2012: 14).

Görsel 6. Athena Parthenos, M.Ö. 447-432, mermer, 104 cm, Ulusal Arkeoloji Müzesi, Atina (Gombrich, 1999: 85).

Görsel 7. Poseidon, M.Ö. 490 civarı, 30,3 cm, beyaz zemin üzerine siyah figürlü Attika vazosu (Carpenter, 2002: 57).

Kutsal zeytin ağacının yaratılış mitosundan Athena ile beraber yer alan bir diğer tanrı, denizler tanrısı Poseidon'dur. Yunan mitolojisinde iç deniz tanrısı olarak tanınan ve genellikle yetişkin ve sakallı bir erkek olarak betimlendiği görülen Poseidon, tridenti⁸ ile betimlenmekte ve mızrağını sapladığı kayalardan sular fışkırtması ile bilinmektedir (Turani, 2003: 113). Kronos ve Rheia'nın oğlu, Zeus ile Hades'in kardeşi olan Poseidon'un atribütlerinden biri de zaman zaman kendisinin de dönüştüğü düşünülen, kutsal hayvanı olan attır (Fink, 2004: 362).

1.1. Mitolojide Zeytin Ağacı

Mitolojide bitkiler, tanrıların insanlara verdiği en değerli armağanlar olarak ele alınmaktadır ve tüm bitkiler insanlığın hizmetindedir. İnsanlara armağan ettikleri bitkilerin tohumlarını nasıl ekip biçeceklerini öğreten tanrılar mitolojik hikayelerde karşımıza çıkmaktadır. Taşıdıkları sembolik anlamlar nedeniyle bitkiler, insanların kendi yaşantılarını gelecek nesillere aktarmada kullandıkları sembolik araçlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Gezgin, 2010: 11-13). Yunan mitolojisi incelendiğinde ağaçların sıkça kutsal kabul edildiği, tanrıların ağaçları insanlığın iyiliği ve hoşgörüsü karşısında bir armağan olarak verdiği görülmektedir (Erhat, 2015: 66). Bitkilere atfedilen değer, hayat ağacı gibi ağaçların içerdiği ölümsüzlük anlamı açıkça ifade edilirken, kutsal ağaçlar ve bitkiler, hayatın, yaratılışın, gençliğin ve ölümsüzlüğün ve kutsal bilgilerin sahibi olarak kabul edilmiştir (Eliade, 2017: 133). İnsanlığın yaşamı ve bitkilerin yetiştirme süresi arasında görülen benzerlikler birtakım mitoslarda egemen konu oluşu, doğum ve ölüm, bitkilerin öldükten ve çürüdükten sonra tekrar büyüyüp yetiştirilmeleri ile insanların ölümden sonraki hayat inanışları arasında benzerlikler kurulduğunda, bitkilere verilen kutsal değer artması kaçınılmazdır (Campbell, 1992: 422). Zeytin ağacı,

⁸ Poseidon'un elinde taşıdığı üç dişli mızrağıdır.

kendisine yüklenen pek çok anlam ile en sık karşımıza çıkan bitkilerden biridir. Hem kutsal kitaplarda hem mitolojik hikayelerde yer almaktadır.

Zeytin sözcüğü ilk kez yazılı kaynaklarda M.Ö. 3000’lerde, görsel olarak yine yakın zaman diliminde Girit’te Knossos Sarayı’nın duvar resimlerinde karşımıza çıkmaktadır (Ağırbaş, 2020: 2).

Görsel 8. Zeytin Ağaçları, Knossos Sarayı, M.Ö. 1600-1500, Fresk, Messara Arkeoloji Müzesi, Yunanistan (Anonim, M.Ö. 17.yy).

Zeytin ağacı hakkında bilinen en eski anlatılar, antik dönem efsanelerine dayanmaktadır ve tanrıça Athena ile ilişkilendirilmektedir (Turani, 2003: 17). Zeytin, dünyada her alanda en çok kullanılan sembollerden biridir. Athena’nın insanlığa hediye ettiği zeytin ağacı gibi günümüze kadar gelen öykülerle birlikte, zeytin için barış ağacı ifadesi ilk kez Romalı şair Vergilius’a ait “Aeneis” destanında kullanılmıştır. Destanda kahramanların ve diğer insanların barış istemek için hediye götürülürken başlarını zeytin dallarıyla örtmelerinden şu şekilde bahsedilmektedir (Vergilius, 2019: 229-363);

“Varın gidin diye buyurdu kralın görkemli kalesine!
hepsi ötüp başlarını Pallas’ın⁹ dallarıyla, armağanlar götürecekler,
Teucerler için barış dileyceklerdi kraldan” (Vergilius, 2019: 229).

“Hangi ırktansınız? Nereden soyunuz sopunuz?
hangi yurttan? Barış mı getiriyorsunuz yoksa

⁹ Athena’nın sıfatlarından biridir. Çoğu zaman iki adla, Pallas Athena diye anılmaktadır.

savaş mı buraya? Bunun üzerine Aeneas Ata
yüksek pupanın üzerinden şöyle seslendi
elindeki barışçı zeytin dalının göstererek” (Vergilius, 2019: 261).

“Elinde (zeytin) dalıyla barış dileyip, sonra
pupalarına asker dikmek neden?” (Vergilius, 2019: 324).

“Sözcüler gelmişti Latin kentinden, ellerinde
zeytin dalları, ateşkes ilan etmek için” (Vergilius, 2019: 363).

Yunan mitolojisine göre tanrıça Demeter’in armağanı olan tahıl, tanrı Dionysos’un armağanı olan şarap ve tanrıça Athena’nın armağanı olan zeytin olmadan Yunan yaşamı düşünülememektedir (Freedman, 2008: 73). Zeytin ağacı ve zeytin dalı çok eski zamanlardan beri sembolik anlamlar yüklenerek, barışın, bolluğun, ölümsüzlüğün, yeniden doğuşun ve zaferin simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Boynudelik, 2012: 153). Zeytin imgesi barış sembolü olarak, kahramanların ellerinde taşıdıkları zeytin dalları ve başlarındaki zeytin yapraklarından yapılmış taçlarda karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni, Athena’nın ve onun yarattığı kutsal zeytin ağacının akıl, düzen ve barışı temsil etmesidir. Bu kavramların anlatılmak istendiği sanat eserlerinde yer almaktadır.

Görsel 9. Jacques Dumont, Barış, 1789, tüy, 94x151 cm, Louvre Müzesi, Paris (Dumont, 1789).

Görsel 10. Zeytin yapraklarından oluşan bir taç, M.Ö.4.yy, altın, Selanik Arkeoloji Müzesi (Ünsal, 2008: 23).

Görsel 11. Athena Tetradrahmi (Antik Yunan'da 4 drahmiye eşit gümüş sikke), M.Ö. 475-65, 2,5 cm, Villa Koleksiyonu, The J. Paul Getty Müzesi, California (Anonim, M.Ö. 5. yy).

Refahın, bolluğun sembolü olan, tüm kutsal kitaplarda yer alan zeytin ağacının binlerce yıl yaşadığına inanılarak özel yasalarla korunduğu, ağaçlara zarar vermenin ölüm ile cezalandırıldığı bilinmektedir. Atina'nın güçlü hükümdarlarından Solon, dünyada ilk zeytin ağacını koruma yasasını çıkartmıştır (Ünsal, 2008: 25). Savaşçılar tarafından korunduğuna inanılan zeytin ağaçlarının M.Ö. 480'de Pers işgali sırasında yakılmasının ardından kalan tek bir zeytin ağacının filizlenmesi, yeniden canlanması ve sürgünlerinin tüm Yunanistan'a dikilmiş olduğu inancı doğrultusunda tüm bu ağaçların, Athena'nın yarattığı ilk zeytin ağacından çoğaldığına inanılmaktadır (Eskiyörük, 2016: 231). Bu bilgiler ışığında zeytin ağacının kutsal sayılması ve yeniden doğuşun simgesi olarak bilinmesi, anlam kazanmaktadır.

1.2. Athena ve Poseidon'un Mücadelesi

Mitolojiye göre, Kekrops¹⁰ tarafından kurulmuş olan Atina kentine Athena'nın isminin verilmesi, iki büyük tanrı Athena ve Poseidon arasında geçen bir mücadeleye dayanmaktadır. Yunanistan'ın doğusunda, denize doğru uzanan küçük yarımada Attika adı verilmiştir. Bu yarımada'nın üzerinde yer alan geniş bir ovanın içerisinde bugün Yunanistan'ın başkenti olarak bilinen Atina şehri kurulmuştur (Can, 1970: 50). Atina kentine isim verilen bu mücadeleyi Şefik Can şu şekilde aktarmıştır;

Atina şehrine zekâ tanrıçası Athena'nın isminin verilmesi bir müsabaka neticesinde olmuştur. Şöyle ki Kekrops'un kurduğu bu şehre deniz tanrısı Poseidon kendi isminin verilmesini isterken Athena kendi adının konmasını arzu ediyordu. İkisi de haklı idi. Poseidon medeniyetin, önce Mısır'dan deniz yolu ile Atik kıtasına geldiğini ve bu şehrin, deniz olmasa kurulamayacağını ileri sürüyordu.

Athena ise bu şehri kuranlara, akıl ve zekayı kendisinin verdiğini, bu yüzden bu şehre kendi adının konmasının daha doğru olacağını iddia ediyordu. Sonunda anlaşamadılar; ikisi de kızmıştı. Nerede ise kavga edeceklerdi. Bunun üzerine Zeus işe karıştı, onlara dedi ki; ikinizden hanginiz insanlığa daha elverişli ve daha faydalı bir iş yapabilirse Kekrops'un kurduğu şehre onun adı verilsin. Bu müsabakada bütün tanrılar hazır bulundular. Poseidon elindeki üç dişli yaba ile deniz kenarındaki kayaya hızla vurdu. Oradan azgın bir at çıktı, kişneyerek kaçtı gitti. Sıra Athena'ya gelmişti. O

¹⁰ Toprakten fıskırılmış olduğu söylenen Kekrops, Attika bölgesinin ilk kralıdır. Barışçıl, uygar bir kral olarak anılmaktadır (Erhat, 2015: 170).

elindeki yıldızlı mızrağı yavaşça yere dokundurdu, oradan dalları pıtrak gibi olgun meyvelerle dolu gümüş yapraklı güzel bir zeytin ağacı bitti. Bu barış sembolü idi.

İnsan leşleri ile dolu savaş meydanlarında harp arabalarını sürükleyecek olan at hiçbir zaman zeytin ağacı kadar faydalı olamazdı. Gerçekten barış, insanlar için savaştan hayırlı idi. Tanrılar heyecanla Athena'yı alkışladılar, şehre onun ismini verdiler (Can, 1970: 50).

Kutsal zeytin ağacının yaratılış mitosundan asıl çıkarmamız gereken anlam, zeytin ağacının ata tercih edilmesinin, yerleşik hayatın göçebe hayata tercih edilmesi, barış, uygarlık ve refah gibi değerlerin ise savaşa üstün tutulmasıdır (Ünsal, 2008: 22). Zeytin ağacı, bu sebeple bahsedilen bu değerlerin simgesi olarak sanat eserlerinde yer almaktadır.

Görsele 12. Athena ve Poseidon, gemma (süstaşı), oniks kabartma, 4,7 x 3,1 cm, Napoli Ulusal Arkeoloji Müzesi, İtalya, (Anonim, t.y.)

Görsele 13. Amasis Ressamı, Poseidon ve Athena, Siyah figürlü amphora, M.Ö. 540-535, Fransa Ulusal Kütüphanesi Müzesi, (Amasis Ressamı, M.Ö. 6.yy)

Atina kentinin koruyuculuğu için Poseidon ve Athena arasında verilen bu mücadele, Parthenon Tapınağı'nın batı alınlığında betimlenmiştir (Carpenter, 2002: 41).

Görsele 14. Parthenon'un batı alınlığının Basel'deki rekonstrüksiyonu (Boardman, 2005: 147).

2. KUTSAL ZEYTİN AĞACININ YARATILIŞININ MİTOLOJİ KONULU RESİMLERDE ELE ALINIŞI

Sanat yapıtlarının tamamı, yaratıcısı ve izleyicisi arasında ya da sanatsallığını algılayabilecek kişi arasında bir ilişki kurmaktadır (Tolstoy, 2010: 48). Yüzyıllar boyunca sanat incelendiğinde çok farklı içeriklerin sanatın konusu olduğu ve her üslupla birlikte yeni bir içeriğin ortaya çıktığı görülmektedir. Antik Çağ'dan Modern Çağ'a, Orta Çağ'dan Rönesans ve Modernizme uzanan bu yolda çokça üslup değişikliği görülebilmektedir (Wölfflin, 2004: 263-270). Resim sanatının inanç sistemleriyle olan ilişkisi, ilkel toplumlardan günümüze kadar kendini hissettirmektedir. Resim sanatının gelişmesi ve inaçların değişip gelişmesi arasındaki bağlantı, ideolojilerin resim sanatını gerçekleştirmek ve bir takım öğitleri yaymak amacıyla kullanılması, hem eski çağlarda hem de gündelik hayatın resmin konusu olduğu dönemlerde kendini göstermektedir (Tansuğ, 1995: 18-19). Sanatın her dönemde bir takım fikir, inanç ya da duygunun aktarım aracı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Günümüzde bilinen uygarlıkların tamamında mitolojik kahramanlar ve hikayeler plastik sanatların temel kaynağını oluşturmaktadır. Sanat eserlerinde betimlenmiş olan nesneler, kişiler ya da mitolojik söylencelere dayanan hikayeler, onları anlamamızı sağlayacak atribüler ile birlikte resmedilmişlerdir (Boynudelik, 2022: 13). Her mitolojik hikaye insanlık için sözel bir resim değerindedir. Kahramanlar ve anlatılan olaylar bu hikayeler içerisinde sembolik bir dille resimleştirilerek insanlığa sunulmaktadır ve herkes için anlaşılır hale getirilmektedir (Gezgin, 2008: 7). Uygarlıkların en güçlü dönemlerinde mitolojik hikayeleri kendilerine kaynak edindikleri, sanatsal gelişimlerinde uygarlıklarını biçimlendirici bir güç olarak yine mitolojiyi kullandıkları, toplumun kalıcı olma arzusunda bir gereksinim olarak mitolojinin sanata yansıdığı görülmektedir (Campbell, 1994: 56). Yunan mitolojisine dayanan hikayeci ve betimleyici anlatımların, sadece onların edebî sanatlarını güçlendirmek amacıyla değil, siyasi ve toplumsal yaşamlarıyla ilgili konuları, inançları ve günlük yaşantılarıyla ilgili detayları da anlatmak amacıyla plastik sanatları araç olarak kullandıkları görülmektedir (Boardman, 2005: 265).

Orta Çağ'ın sonlarında görülmeye başlanan ve özellikle Rönesans'ta karşılaşılan, resimlerdeki zengin anlatımların zaman zaman karmaşık hale gelerek anlatımı zorlaştırması ve ayrıntıların kaçırılmasına sebep olması, sanatta sıradan simgelerden kaçınılması ve daha soyut kavramların da vurgulanmasını sağlayan alegorik¹¹ anlatımların kullanılmasının yolunu açmıştır (Boynudelik, 2022: 15). Orta Çağ sanatçıları, mitolojiyi neredeyse hiç dikkat almamışlar, sanat üzerinde kilisenin hakimiyeti söz konusu olduğundan resimlerde çoğunlukla kutsal kitaplardan alınan dinsel konular ve azizlerin öykülerinin alegorik anlatımları yer almıştır (Gombrich, 1999: 481). Tarihte bilinen iki büyük çağ olan Orta Çağ ve Yeni Çağ arasında bir köprü gibi görülen Rönesans, uygarlık tarihinde yepyeni bir başlangıcı ifade etmektedir (Gökberk, 1961: 161). Rönesans düşüncesi, sanatın dirilişini sağlayan, Yunan ve Roma antik dönemlerinin sanatıyla eş değer tutulan, Yeniden Doğuş Çağı olarak adlandırılan bir dönemin ürünüdür (Gombrich, 1999: 223). Yunan ve Roma felsefesi yeniden canlanmış, mitolojik hikayeleri resim sanatında tekrar yer bulmaya başlamıştır (Estin ve Laporte, 2005: 240). Antikiteye dönüş ve mitolojik hikayeler tekrar sanatçıların konu seçimlerinde öne çıkmaya başlamıştır (Tansuğ, 1995: 209).

Yunan sanatını, atalarından kendilerine bir miras olarak gören sanatçılar, Rönesans'a ait hümanist düşüncenin de etkisiyle antik döneme tekrar ilgi duymaya başlamış, Yunan örneklerden aldıkları motifleri eserlerinde kullanmaya başlamışlardır (İpşiroğlu, N. ve M., 2017: 88). 18. yılın ortalarında Pompeii ve Herculaneum'da yapılmaya başlanan kazı çalışmaları sonrasında ortaya çıkan eserlerin büyük dikkat çekmesi de Antik Yunan ve Roma medeniyetlerine olan ilgilin tekrar gündeme gelmesine neden olmuştur (Krausse, 2005: 51).

¹¹ Alegori yaşantılara dair soyut kavramların, simgesel karakterler aracılığıyla resimsel ya da sözel olarak ifade edilmesiyle meydana gelen bir anlatım tarzıdır (Boynudelik, 2017: 212). Tasavvurların kişileştirilerek, doğada olmayan biçimde tasvir edilmesidir (Turani, 2003: 10).

2.1. Mitoloji Konulu Resimlerde Zeytin Ağacının Yaratılış Hikayesi

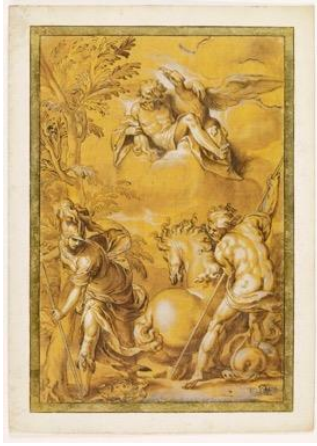
Rönesans düşünce yapısı beraberinde, insanlığın evreni algılama biçimi ve inançlarıyla ilgili farklı yaklaşımları da getirmiştir. Dinsel konuların dışına çıkılarak, antik döneme ait olan mitolojik hikayeler incelenmeye başlanmış ve yeni anlayışlara göre resmedilmiştir. Avrupa resmi içerisinde Yunan ve Roma mitolojilerine ait konular, özellikle 12 büyük tanrı ve tanrıça hakkında olan ya da onlarla ilişkilendirilebilecek olanlar insan ve doğa ilişkilerini açıklayabilmeleri bakımından da en çok resmedilen hikayelerdir (Boynudelik, 2017: 10-11). Bu hikayeler arasında, Athena ve Poseidon'un Atina şehrine isim verilmesi esnasında girdikleri mücadele ve kutsal zeytin ağacının yaratılması hikayesi de birçok sanatçının ilgi gösterdiği ve resimlerine konu ettiği hikayelerden biri olarak yer almaktadır.

İtalyan ressam ve baskı ustası Antonio Fantuzzi (1510-1550)'nin, "Athena ve Poseidon Arasındaki Yarış" adlı eserinde (Görsel 15), Athena ve Poseidon'un, Atina kenti için mücadelesi konu edilmiştir. Gravürde Athena, elinde kargısı, başında miğferi ile yarattığı zeytin ağacının yanında durmaktadır. Hemen arkasında kanatlı başlığından tanınan Hermes yer almaktadır. Karşısında Poseidon, elinde tridentini tutarak yerden yarattığı ata doğru uzanmaktadır. Diğer tanrı ve tanrıçalar gökyüzünden mücadeleyi seyretmektedir.

Görsel 15. Antonio Fantuzzi, Athena ve Poseidon'un Yarışı, 1540, gravür, 26,2x41 cm, The Metropolitan Museum of Art, New York (Fantuzzi, 1540).

İtalyan ressam Paolo Farinati (1524-1606), "Athena ve Poseidon'un Yarışı" adlı eserinde (Görsel 16), Athena ve Poseidon'un Atina şehrine isim verilmesi üzerine mücadelelerini resmetmiştir. Athena, atribülerinden biri olan miğferini başına geçirmiş, yarattığı zeytin ağacının önünde yer alırken, Poseidon ise yaratmış olduğu atın yanında resmedilmiştir. Bulutların üzerinden Zeus, atribülerinden biri olan kutsal hayvanı kartalıyla birlikte onları seyretmektedir.

Görsel 16. Paolo Farinati, Athena ve Poseidon'un Yarışı, 1671, kağıt üzerine karışık teknik, Louvre Müzesi, Paris (Farinati, 1671).

Fransız ressam Rene Antoine Houasse (1645-1710), “Minerva ve Neptün Arasında Yarış” adlı eserinde (Görsel 17), Roma mitolojisinde Athena’nın karşılığı olan Minerva ve Poseidon’un karşılığı olan Neptün’ün, Atina kenti için mücadelesini resmetmiştir. Athena başında miğferi, Medusa işli göğüslüğü ve elinde gorgo başlı aigisi ile henüz yaratmış olduğu, bereketli dallarıyla göze çarpan zeytin ağacının hemen yanında resmedilmiştir. Poseidon ise elinde tridenti ve başında tacı ile yarattığı, yerdeki kayadan çıkmakta olan atın yanında resmedilmiştir. Yanında kutsal hayvanı kartal ile Zeus ve onun yanında oturan Hera, diğer tanrı ve tanrıçalar, bu mücadeleyi gökyüzünden seyretmektedir.

Görsel 17. Rene Antoine Houasse, Minerva ve Neptün Arasında Yarış, 1696, tüybu, 130x184 cm, Versay Sarayı, Fransa (Houasse, 1696).

Fransız Ressam Noel Halle (1711-1781)'in "Athena ve Poseidon Arasındaki Yarış" adlı eserinde (Görsel 18), iki tanrının mücadelesi tasvir edilmiştir. Poseidon, sağ elinde tridentini tutmaktadır. Henüz yarattığı atın yanında resmedilmiştir. Athena ise resmin merkezinde henüz yarattığı zeytin ağacının yanında yer almaktadır. Başında miğferi ile resmedilmiştir.

Görsel 18. Noel Halle, Athena ve Poseidon Arasındaki Yarış, 1748, tüyb, 156x197 cm, Louvre Müzesi, Paris (Halle, 1748).

İtalyan ressam Giovanni Battista Mengardi (1738-1796)'nin "Athena ve Poseidon'un Atina İçin Mücadelesi" adlı eserinde (Görsel 19), iki tanrının mücadelesi tasvir edilmiştir. Elinde tridenti ve başında tacı ile yaşlı bir erkek olarak betimlenen Poseidon'un, yerden kanatlı bir at yarattığı sahne resmedilirken, artibülerinden biri olan miğferi, kargısı ve Medusa işlenmiş göğüslüğü ve hemen ayağının yanında görünen gorgo başlı aigisi ile birlikte betimlenen kırmızı pelerin ve beyaz elbiseli Athena, yerden ulu bir zeytin ağacı yaratmıştır. İki tanrının yanında Atina kentinin temsilcileri oldukları düşünülen kalabalık yer almaktadır. Bu kalabalık arasından bir kadın yaratılan zeytin ağacına sarılırken, Athena'nın önünde yer alan genç de elinde bir zeytin dalı tutarken resmedilmiştir. Kutsal hayvanı kartalı ile birlikte Zeus resmin ortasında yer almakta, bulutların üzerinden olanları seyretmektedir. Hemen yanında tavuskuşları ile birlikte Hera oturmaktadır. Kanatlı başlığı ile dikkat çeken Hermes de mücadeleyi izleyen diğer tanrıların arasında yer almaktadır.

Görsele 19. Giovanni Battista Mengardi, Athena ve Poseidon'un Atina İçin Mücadelesi, 1780, tıyeb, 82x52 cm, Palazzo Priuli Manfrin, Venedik (Mengardi, 1780).

Fransız ressam Merry Joseph Blondel (1781-1853)'in , "Athena ve Poseidon Arasındaki Yarış" adlı eserinde (Görsele 20), iki tanrının mücadelesi resmedilmiştir. Athena, kendi yarattığı zeytin fidanının yanında Medusa başlı göğüslüğü ile resmedilirken, Poseidon, elinde tridenti ile yaratmış olduğı atın yanında görölmektedir. Resmin ortasında Zeus ve Hera, bulutların üzerinde tahtlarında oturmuş, olanları seyretnmektedir. Resmin sol alt köşesine Atina'da yer alan Akropolis tapınağı yerleştirilmiştir. Kanatlı başlığınan tanınan Hermes ve diğere tanrı ve tanrıçalar mücadeleyi seyretnmektedir.

Görsele 20. Merry-Joseph Blondel, Athena ve Poseidon Arasındaki Yarış, 1822, tıyeb, 347x501 cm, Louvre Müzesi, Paris (Blondel, 1822).

SONUÇ

Mitolojinin en önemli özelliklerinden biri tanrılar, insanlar ve doğa arasında kurduğu bağıdır. İnsanlar her zaman yaratılışın nasıl ve neden olduğunu merak etmiştir. Tüm inanç sistemleri ve mitoslar, yaratılış konusu üzerinde mutlaka bir fikir üretmiştir. Bizlerin mitoloji olarak adlandırdığımız aslında o dönemin insanların dini inançlarıdır dolayısıyla eski uygarlıkların inanç sistemlerini en iyi şekilde mitolojik hikayelerden anlamaktayız. Eski uygarlıkları tanıma merakı bu uygarlıkların içerisinde yaşadıkları çevreyi, günlük hayatlarını, inanç sistemlerini ve sanat eserlerini araştırma gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Onlar için günlük kullanım eşyaları olan fakat bizim için sanat nesnesi özelliği taşıyan bu eşyaların meydana getiriliş amaçları bu uygarlıkların inançlarının anlamlandırılması yolunda bize ışık tutmaktadır. Her şeyin bir tanrısı olduğuna inanılan Antik Yunan'da doğa olayları da tanrıların eylemlerinin bir sonucudur. Baş tanrı Zeus ve onunla birlikte Olympos Dağı'nda yaşayan 12 büyük tanrı ve tanrıça, evrenin, suyun, yerin ve göğün üzerinde hak sahibidir ve her şeyden sorumludur. Tanrıların, hoşgörülerinin bir simgesi olarak insanlara verdikleri armağanlar arasında bitkiler de yer almaktadır. Taşdıkları sembolik anlamlar nedeniyle bu bitkilerin çoğuna kutsal değer yüklenmektedir. Zeytin ağacı tanrıça Athena'nın insanlığa bir armağanıdır ve yaratılış hikayesi dolayısıyla barışı, refahı, huzuru ve bereketi simgelemektedir. Zeytin ağacını barışın bir sembolü olarak ifade eden ilk yazılı kaynak Vergilius'a ait "Aeneis" destanıdır. Zeytin ağacı tüm kutsal kitaplarda yer almaktadır. Mitolojide en yaygın kullanılan ve en çok anlam yüklenen bitkilerden biri zeytin ağacıdır ve zeytin ağacının yaratılış hikayesi birçok sanatsal çalışmaya konu olmuştur. Kahramanların ellerinde taşıdıkları refahı ve bolluğu simgeleyen zeytin dalları, barışın simgesi olarak insanlığa hediye edilen zeytin dalları, başlarına gücü ve zaferi simgeleyen zeytin dallarından örülmüş taçlar takan kahramanlar ve yöneticiler hem antik dönem sanat eserlerinde hem de alegorik anlatımlarda Rönesans ve sonrası resim ve heykel sanatlarında karşımıza çıkmaktadır. İlk çağlarda tanrıların resim ve heykellerini yapan insanlar bizlere tanrıları tanıtmak için çeşitli semboller kullanırken, Rönesans ve aydınlanma düşüncesiyle birlikte, Antik Yunan ve Roma dönemine ait eserlerin tekrar incelenmeye başlanması bir sonucu olarak mitolojik hikayeler tekrar resmin konusu olmuş, sanatçıların eserlerinde bu semboller sıkça karşımıza çıkmaya başlamış ve alegorik anlatımlarda da kullanılmıştır. Yunan ve Roma mitolojilerine ait konular, sanatçıların resmedilmeye değer gördükleri konuların başında gelmektedir ve bunlar arasında en ilgi çeken konulardan biri de Athena'nın kutsal zeytin ağacını insanlığa hediye etmesidir. Athena ve Poseidon arasında Atina kentine isim vermek üzere gerçekleşen bu mücadele, birçok sanatçının eserinde karşımıza çıkmaktadır. Bu eserlerin neredeyse hepsinde Athena, atribüleri olan gorgo başlıklı kalkanı, miğferi, Medusa işlemeli göğüslüğü, mızrağı, bazen kutsal hayvanı olan baykuşu ile henüz yaratmış olduğu zeytin ağacının yanında resmedilmiştir. Poseidon ise çoğunlukla sakallı ve yaşlı bir adam olarak, atribülerinden olan üç dişli mızrağı yani tridenti, başında tacı, bazen peleriniyle yerden ya da bir kayadan yaratmakta olduğu at ile birlikte resmedilmiştir. Neredeyse tüm resimlerde 12 büyük tanrının tamamı yer almaktadır. Baş tanrı Zeus ve karısı Hera, mücadeleyi bulutların üzerinden izlerken diğer tanrı ve tanrıçalar, tanınmaları için atribüleri ile birlikte onların yanında resmedilmiştir.

EXTENDED SUMMARY

Introduction

One of the most important features of mythology is the connection between gods, humans and nature. People have always been wondered origin of the creation. The origin of the old narratives about the olive tree is the myths of the ancient period. The creation of the divine olive tree related with Athena the goddess of peace and virtue is the result of the dispute between Athena and Poseidon who faced each other to name after the city of Athens. The aim of the study is to examine which artists' works in European art have been the subject of the creation story of the divine olive tree which maintains its importance from ancient times to the present day and how it has been shaped by the perspectives of different artists.

Method

In this study, literature review and work review were conducted within the subject with using research methods for social sciences.

Findings and Results

In Ancient Greece, 12 great gods and goddesses, Zeus and who live with him on mounth Olympus have the right to rule over the universe, water, earth and sky and are responsible for all natural events which included the spiritual lifes of the humanity. Flora is among the gifts which given by the gods to the humans as a symbol of their grace have sacred values due to their symbolic meanings. The olive tree is a gift from the goddess Athena to the humanity and symbolizes peace, prosperity, serenity and abundance due to its story of creation. Olive tree is one of the most used and meaningful plant in the mythology and its creation story has been the subject of many works of art.

Discussion and Conclusions

Varius attributes were used in paintings and sculptures to introduce gods to humanity in Ancient times. During Renaissance and enlightenment, art works from Ancient Greek and Roman periods inspired to be examined again and myhtological stories became the subject of work of arts. Through the most important subjects that artists consider with worthy of vitually described are subjects from Greek and Roman mythology and one of the most interesting of them is Athena's gift of the divine olive tree to humanity. The dispute between Athena and Poseidon who faced each other to name after the city of Athens can be seen in the works of many artists.

KAYNAKÇA

Ağırbaş, S. (2020). Barış Sembolü: Zeytin ve Sanat Tarihindeki İzleri. Bykova, O, Alimgerey, Z. (Ed.), *Uluslararası Göbeklitepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Kongresi*, (s. 1-18).

Amasis Ressamı. (M.Ö. 6.yy). *Poseidon ve Athena* [Resim]. Fransa Ulusal Kütüphanesi Müzesi, Paris, Fransa. <https://www.bnf.fr/fr/mediatheque/dionysos-dieu-dathenes>

Anonim. (M.Ö. 17.yy). *Zeytin Ağaçları* [Fresk]. Messara Arkeoloji Müzesi, Yunanistan. https://messaramuseum.gr/synthesis-api_messara/files/get/DigitalObject__1606__DigitalObject__1605__τοιχογραφία-ελιά__23-07-2023170204__1939__23-07-2023170530__9628.jpg?size=original

Anonim. (M.Ö. 5.yy). *Athena Tetradrahmi* [sikke]. The J. Paul Getty Müzesi, California, ABD. <https://www.getty.edu/art/collection/object/109KKJ?canvas=0a7a046d-65b3-4933-a6a9-e8e36ecc0ae7>

Anonim (t.y.). *Athena ve Poseidon* [gemma]. Napoli Ulusal Arkeoloji Müzesi, İtalya. <https://museoarcheologiconapozi.it/en/gemme-farnese-2/#gallery-9>

Atilla, A. N. (2003). *Batı Anadolu'da Zeytinyağı Kültürü*. İzmir: Tarih Zeytin Kitaplığı.

Blondel, M. J. (1822). *Athena ve Poseidon Arasındaki Yarış* [Yağlı Boya Resim]. Louvre Müzesi, Paris, Fransa. <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010060550>

Boardman, J. (2005). *Yunan Sanatı*. Yasemin İlseven (çev.). İstanbul: Homer Kitabevi.

Boynudelik, M. ve Boynudelik, Z. İ. (2012). *Zeytin Kitabı; Zeytinden Zeytinyağına*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

Boynudelik, Z. İ. (2017). *Bu Resim Ne Anlatıyor? Mitoloji*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Boynudelik, Z. İ. (2022). *Bu Resim Ne Anlatıyor? Alegori*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Campbell, J. (1992). *Batı Mitolojisi*. Kudret Emiroğlu (çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Campbell, J. (1994). *Yaratıcı Mitoloji*. Kudret Emiroğlu (çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Can, Ş. (1970). *Klasik Yunan Mitolojisi*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi.
- Carpenter, T. H. (2002). *Antik Yunan'da Sanat ve Mitoloji*. Bensen B. M. Ünlüoğlu (çev.). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Cotterell, A. ve Storm R. (2011). *Büyük Dünya Mitoloji Ansiklopedisi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Türk Dil Kurumu sözlükleri*. 3 Mart 2025 tarihinde <https://sozluk.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- Dumont, J. (1789). *Bariş* [Yağlı Boya Resim]. Louvre Müzesi, Paris, Fransa. <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010066452>
- Eliade, M. (2017). *Kutsal ve Kutsal-Dışı*. Ali Berktaş (çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Erhat, A. (2015). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eskiyörük, D. (2016). Antik Çağda Zeytin ve Zeytinyağı: Kilikya Bölgesi Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 33, 228-243. DOI:10.21325/jotags.2016.33
- Estin, C. ve Laporte H. (2005). *Yunan ve Roma Mitolojisi*. Musa Eran (çev.). Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Fantuzzi, A. (1540). *Athena ve Poseidon'un Yarışı* [Gravür]. The Metropolitan Museum of Art, New York, ABD. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/336737>
- Farinati, P. (1671). *Athena ve Poseidon'un Yarışı* [Resim]. Louvre Müzesi, Paris, Fransa. <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl020007221>
- Fink, G. (2004). *Antik Mitolojide Kim Kimdir*. Serpil Erfindık Yalçın (çev.). İzmir: İlyas Yayınevi.
- Freedman, P. (2008). *Yemek Damak Tadının Tarihi*. Nurettin Elhüseyni (çev.). İstanbul: Oğlak Güzel Kitaplar.
- Gezgin, D. (2010). *Bitki Mitosları*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Gezgin, İ. (2008). *Sanatın Mitolojisi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Gombrich, E. H. (1999). *Sanatın Öyküsü*. Erol Erduran ve Ömer Erduran (çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gökberk, M. (1961). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gündüz, Ş. (2009). Kutsal Hakkında Konuşmak: Dinsel Söylemde Mitos. *Milel ve Nihal*, 6(1), s. 9-26.
- Halle, N. (1748). *Athena ve Poseidon Arasındaki Yarış* [Yağlı Boya Resim]. Louvre Müzesi, Paris, Fransa. <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010056939>
- Hansen, W. (2022). *Yunan ve Roma Mitolojisi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Houasse, R. A. (1696). *Minerva ve Neptün Arasında Yarış* [Yağlı Boya Resim]. Versay Sarayı, Versay, Fransa. <https://collections.chateauversailles.fr/#/query/3f4d1eaf-c327-4576-a3dd-ecd71a5d9b28>
- İpşiroğlu, N. ve İpşiroğlu M. (2017). *Oluşum Süreci İçinde Sanatın Tarihi*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Kantar, N. (2013). Basın ilanlarında Yunan mitolojisi öğelerinin kullanımı [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Haliç Üniversitesi.

- Krausse, A. C. (2005). *Rönesans'tan Günümüze Resim Sanatının Öyküsü*. Dilek Zaptıoğlu (çev.). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Mengardi, G. B. (1780). *Athena ve Poseidon'un Mücadelesi* [Yağlı Boya Resim]. Palazzo Priuli Manfrin, Venedik, İtalya. <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mengardi-Minerva.jpg>
- Mutlu, B. (1997). Mitoloji. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*. (C2, s. 1273-1276). İstanbul: Yem Yayınları.
- Otto, R. (2014). *Kutsal'a Dair*. Sevil Ghaffari (çev.). İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları.
- Pamir, H. (2008). Antiokheia ve Yakın Çevresinde Zeytinyağı Üretimi ve Zeytinyağı İşlikleri. Aydınoglu, Ü, Şenol, K. A. (Ed.), *Antikçağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Uluslararası Sempozyumu* (s. 75-96).
- Romano, G. (1528). *Tanrıların Evi* [Tavan Freski]. Plaza del Te Mantua, Mantova, İtalya. <https://www.centropalazzote.it/en/chamber-of-the-giants/>
- Tansuğ, S. (1995). *Resim Sanatının Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Taşpınar, İ. (2022). Din ve Bilim Açısından Yaratılış. M, Bulgen, E, Doko (Ed.), *Dinlerde Yoktan (Ex-Nihilo) Yaratılış: Yahudilik ve Hristiyanlık Örneği* (s. 8-34), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Tolstoy, L.N. (2010). *Sanat Nedir*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tökel, D. A. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Turani, A. (2003). *Sanat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ünsal, A. (2008). *Ölmez Ağacın Peşinde*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Vergilius. (2019). *Aeneis*. Türkan Uzel (çev.). İstanbul: Jaguar Kitap.
- Wölfflin, H. (2004). *Sanat Tarihinin Temel Kavramları*. Ahmet Cemal (çev.). İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Yonar, G. (2015). *Yaratılış Mitolojileri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.